

ՄՈՐԹԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Գ.

Մորթի բազմազան և աննման կազմութիւնը գիտելէ յետոյ, գիւրին է գիտնալ, թէ ի՞նչ տեսակ պաշտօններ ունի այն մարմինին վրայ և ի՞նչ կերպ գործածնութիւններ:

Մորթի, նախ և առաջ, կազային փոխանակութիւններու վայր մ'է. անոր մէջն է՝ որ աեղի կ'ունենայ մորթային շնչում բստած գործողութիւնը, այսինքն՝ շունչի աոր և տուրը, որով մորթը թոքերու պէս կը ծծէ թթւածին և դուրս կուտայ անխային թթու ու ջրաշագի:

Կազային փոխանակութեան վայր մը բլլալով, է և մեր շօշափումի զգայարանքը, որու միջոցաւ կը զգացնէ մեզ մարմիններու տաքութիւնը, պաղութիւնը, ճնշումը, հալըն:

Մորթի զգայնութիւնը խիստ վատ է և կենդանի, ա՛յնպէս որ ամենաշնչին հպումէ մը կ'ազդուի ու կ'արթննայ շուտով. անտեսանելի մարմիններ, օդն իսկ չի կրնար զպիլ անոր, առանց որ անոնց ներկայութիւնը ինքը չազգարարէ, չզգացունէ: Այս ամենանորր և փափուկ զգայնութեամբն է որ իր թանձրութիւնը, կարծրութիւնը և ատձգականութիւնն ալ քնկեր առնելով, զմեզ արտաքին մարմիններու մնաստակարութիւններէն ու սպրած միջավայրնուս պարունակած տեսակ տեսակ վտանգներէն կը պահէ, կը պաշտպանէ:

Մորթին զգայնութիւնը սակայն, իր տարածութեան ամէն մէկ կէտին վրայ հաւասար աստիճանի չէ. անդամներու ծայրավերջերուն վրայ ամէնէն աւելի շեշտական է այն և նուրբ, բոյց ստրի ու ձեռքի վրայ տարրեր, զի ինչպէս գիտենք, ձեռքն աւելի զգայուն է քան սաքը:

Ձեռքի գերակշիռ զգայութեան պատճառը, իր զարմանալի կազմակերպութիւնն է, իր շարժումներուն ձկուն ալյազանութիւնը ու պէսպիսութիւնն է, որուն համար կը կոչուի ինքը շօշափելիք: Իւր հիսաքանչ կազմութեանը շնորհիւ նա կը հպի մարմիններու արտաքին մակերևւոյթին, անոնց ձեւը, տեսակը, տաքութիւնը, խորտորտութիւնները կը գննէ, կ'իմանայ, կը զգայ և այսպէս շօշափումի գործիքը կը տարրերի բոլորովին հպումի գործիքէն. սա կը սպասէ որ մարմիններն իրեն մօտենան, դանտնք զգալու համար, մինչ միւսը ինքն իսկ է որ կը մօտենայ մարմիններու, դանտնք զգալու համար: Հպումի գործիքը կրաւորական դեր ունի, մինչ շօշափումինը ներգործական:

* * *

Մորթը քրտինքի արտադրութեան ալ կեդրոնն է, և անոր համար ան՝ ներքին գործարանային ջերմութեան ամենամեծ կանոնաւորիչն է: Հաշուուած է՝ որ մեր մարմնամաշկին մէջ պահոււտած են երեք միլիոնէն (3, 000, 000) աւելի քրտնազեղձիկ (glandes sudoripares), որոնց ամէնքն ալ զատ զատ առանձին փողրակներով, կը բերեն քրտինքը հոսել մարմնի երեսը. քրտնահոսութիւնը մշտական է. քրտինքը՝ մեր մորթը անդադրում կը թրջէ ու գոլորշիանալով՝ զայն զով կը պահէ: Քրտինքի հոսումը սովորաբար անզգալի, կ'առատանայ ու կը շատնայ, երբ աշխատութիւն մը, յոգնութիւն մը, ճիգ մը, մեր միտքը առաւելագոյն շարժումներու մէջ դնելու ըլլայ, և կամ արտաքին մթնոլորտի տաքութեան բարձրագոյն աստիճանին դիմադրել հարկ ըլլայ. քրտինք քափելը բաւական ծանօթ է և ամէն ոք անոր փորձառութիւնը ունի անշուշտ:

Քրտինքը հոսելով, յառաջ կը բերէ բաւական զովութիւն, որով՝ մեր ներքին ջերմութեան աստիճանը, որ բնականէն 36° է, կը մնայ անփոփոխ և անայլայլ: 24 ժամու մէջ 1—1½ լիտր քանակութեամբ քրտինք կը հոսի մարդու մարմինին վրայ. քրտինքը՝ մէզի պէս մարմինին արտադրած աւելորդ ջուրն է որ դուրս կ'ելլայ. մէզին պէս քրտինքն ալ մարմինէն դուրս կը վտարէ զանազան թոյներ, թունաթոյներ (toxine), որոնք մարսողութեամբ կը գոյանան արիւնին մէջ: Ուրեմն՝ քրտինքը մէզին զուգակշիռն է, անոր պէս աղի է. կը պարունակէ աղային այն բոլոր նիւթերը, ինչ որ արդէն գոյութիւն ունին մէզին մէջ: Քրտարտադրիչ գեղձիկները՝ միզարտադրիչ գեղձերու, երիկամունքի պաշտօնակից գործարաններ են, ինչպէս որ մէզին արտադրութեան նուազութեամբը մարմնի գործարանային բարւօք կիրառութիւնները կը վտանգուին. այնպէս ալ անքրտնահոսութեամբ, այսինքն՝ քրտինքի պակասութեամբ յառաջ կուգան ախտային վիճակներ, որոնք վնասաբեր հետեւութիւններով ուղղակի կ'ազդեն ու կը խանգարեն թոքերու, սրտի, լեարդի, երիկամունքի կանոնաւոր պաշտօնավարութիւնները:

Ըսի թէ քրտինքը աղի է, այսինքն՝ աղ պարունակող. և աղն ալ դիտենք որ այրուցիկ յատկութիւն ունեցող մարմին մ'է. ըստ այսմ՝ քրտինքը շարունակ հոսելով, յետոյ ալ գոլորշիանալով, եթէ անոր աղերը մարմինին վրայ մնացական ըլլային, յառաջ կը բերէին այրուցքներ, ուստի և մորթի տեսակ տեսակ հիւանդութիւններ. այս անտեղութիւններն արգելելու համար, բնութիւնը կից քրտնազեղձիկներու՝ ստեղծած է իւրաքանչեւիկները, որոնք իրենց իւրը քրտին-

քէն առաջ մարմինի վրայ տարածելով շէն թողուր որ անոր աղբ մնայ հոն և կը ստիպեն որ այն ալ հալի երթայ գոլորշիանալով:

Իզագեղձիկներու բերանները կը բացուին մազաբմառնելու քովիկը և հոն կը թափեն իրենց խղբ, որով՝ ո՛չ միայն մարմինը օծանելով անոր վերնամաշկային մակերևոյթը սա՛ռուն կ'ընեն, այլ և կը կահուղցնեն մորթը, և կահուղ զիւրաթեք կ'ընեն նաև անոր վրայ բուսած մազերը, որոնց պաշտօնն է, մարմնի զգայութեան փոփոխութիւնը հովանաւորել, պահպանել:

Գիտական աշխարհի Լըկարամեայ փորձերովը հաստատուած ճշմարտութիւն մ'է այսօր, թէ մարդկային մարմինը՝ թոյն շինելու, թոյն արտադրելու կատարեալ գործարան մ'է, և և թէ չա՛տ անգամ այդ թոյներէն շէնք փնասուիւր կամ աղղուիւր, պատճառն այն է՝ որ մեր մարմինը միանգամայն օժտուած է այնպիսի՝ գործարաններով, որոնք հետզհետէ՛ կը մաքրասրբեն դայն՝ արտաշրուած ապականաբար թոյներէն:

ԲԺ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՐԵԱՆ

ՏԱԳՆԱՊԱՒԻՑ ՏԱՐԻՔ ԿԱՆԱՆՑ

Տաղնապալից տարիք (*âge critique*) բնելով կը հասկցուի կիներու կեանքին այն շրջանը, որ կը սկսի դաշտանին վերջին կանոնաւոր բոլորումէն մինչև այն ժամանակը, երբ դաշտանը և անոր հետ յաճախ մայրութիւնը, վերջնապէս կը դադրին:

Բարեխառն երկիրներու մէջ տաղնապալից տարիքը միջին հաշւով կը սկսի 46 տարեկանին, երբեմն 42—45 և և երբեմն 50ի մօտերը: Բացառաբար աւելի կանուխ՝ 30—40 տարեկանին, կամ աւելի ուշ՝ 60 տարեկանին:

Կան խիտարանական պատճառներ, որոնք դաշտանը կը դադրեցնեն 30 տարեկան հասակէն աւելի առաջ. այսպէս օրինակ՝ սրտի գործարանական հիւանդութիւնները, շաքարախտը, պալարախտը (ախպէրկիւրոզ), դալկալա՛տը (տեսակ մը անարիւնութիւն, քլօթոզ), ձուարաններու կարգ մը հիւանդութիւնները և այլն: Այս պարագաներուն մէջ դաշտանին դադարումը վերոյիշեալ հիւանդութեանց ախտանիշերէն մէկն է և ոչ թէ «տաղնապալի տարիքին» հետեանքը:

Եթէ, ինչ ինչ խիտալին պատճառներով, հարկ տեսնուի ձուա-